

SAKIRODALOM.

Bibliofil-könyvek. I. Amicus-kiadások: 1. VÖRÖSMARTY MIHÁLY: Gondolatok a könyvtárban. — 2. ADY ENDRE: *Margita éni akar.* — 3. U. A. *Az új Hellász.* — 4. Régi népballadák könyve. — 5. *Szent János jelenései.* — II. Tevan-kiadások: 1. CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: *A csókok.* — 2. U. A. *Lilla.* — 3. KISFALUDY KÁROLY: *Tollagi Jónás.* — 4. KISFALUDY SÁNDOR: *Regék.* — 5. KOSZTOLÁNYI DÉZSŐ: *Mágia.* — *Négy fal között.* — *Mák.* — *Kenyér és bor.* — III. Engel-kiadás: MÓRA FERENC: *Könnyes könyv.* — IV. Rózsavölgyi-kiadások: 1. KATONA JÓZSEF: *Bánk bán.* — 2. (GVADÁNYI JÓZSEF): *Pöstyén fürödés.* — V. Pfeifer-kiadás: GÖLLNER MÁRIA: *Karácsonytól karácsonyig.*

A modern könyvművészet, melynek kiinduló pontjával William MORRIS kísérletei tekinthetők, miután német szomszédainknál is egyre több adeptusra talált, végre nálunk is kezdi bontogatni a szárnyait. Nagy kiadóink, akik a múltban a könyvművészetet jobbra úgy értelmezték, hogy lehetőleg nehezen kezelhető, diszitással agyon terhelt foliánsokat dobtak a piacra, amelyeket részletfizetésre vásárolt szalondisz gyanánt a nagyközönség, de amelyeket legtöbbször jogos idegenkedéssel vett kézbe a kiműveltebb ízlésű bibliofil, a mai nehéz viszonyok között szinte teljesen beszüntették ily irányú munkásságukat. Helyüket új és kisebb cégek foglalták el, melyek főleg német minták, az Insel-Verlag, Diederichs s mások nyomain indulva jó papirossal, becsületes tipografiával és mérsékelt könyvdíszsel próbálták kielégíteni az amatőröket. Kiadványaikat az anyagok szertelen drágulása következtében csak korlátolt példányszámban állítják elő s ezzel is fokozzák kelendőségüket. Az alábbiakban ennek a legújabb, kétségkívül becsületes művészi törekvésekből fakadó könyvművészeti mozgalomnak néhány termékét szándékozunk ismertetni.

Egyik igen tevékeny munkása az új könyvkultúrának az Amicus kiadóvállalat, melynek öt kiadványa fekszik előttünk. Az öt kiad-

vány három nyomdából került ki; kettő-kettő két jóhirű műintézetünk alkotása: a budapesti Hornyánszky-cégé, mely ADY Endre *Az új Hellász* és *Margita élni akar* c. füzeteit és a gyomai KNER-nyomdáé, mely a *Régi balladák könyvét* és JÁNOS evangélista *Jelenéseit* készítette, míg az ötödik, mely reklámcélokot szolgál s VÖRÖSMARTY-nak *Gondolatok a könyvtárban* c. filozófiai mélységeiben gazdag költeményét adja bevezetőül a vállalat megjelent vagy megjelenendő kiadványainak ismertetéséhez, az ugyancsak budapesti PÁPAI Ernő-cég terméke.

PÁPAI e füzetkéhez a Gebr. Klingspor offenbacheri betűöntőde némileg száraz Tiemann-mediévál betűt használta s a kissé túlszéles belső margináliákat nem tekintve, eléggé tűrhető szedéstűkröt produkált. Csak az kár, hogy gépmestere nem ügyelt eléggé a nyomás tisztaságára. Így pl. mindjárt a költemény első lapján három olyan e betű éktelenkedik, melynek feje elmázolódott, a 24. lap Z betűje csak félig jött ki, a 26. lapon pedig egyes sorok szinte szürkén hatnak. Az ilyen nyomtatásbeli tökéletlenségek épen nem szolgálják azt a dicséretes célt, amelyet a kiadvállalat maga elé tűzött, hogy t. i. «a könyvbarátok örömét keressék» és «a legjobb tipografiát» nyujtsák. Szerencsére a bor, amelyet az Amicus-vállalat árul — amennyire a többi négy előtünk fekvő kötetből megítélhetjük — jobb, mint ez a cégér s úgy Hornyánszkyék, mint Knerék, régi jó hírnevükhöz méltón oldották meg a rájuk bízott feladatot. A Hornyánszkyknál készült két ADY-füzet azokkal az erőteljes, széles metszésű angol antikva-típusokkal van nyomtatva, amelyeket — ha emlékezetünk nem csal — a gyászos véget ért *Szerda* c. hetilapnál alkalmazott először a nyomda. *Az új Hellász* tipografiai egységét azonban sajnálatosképp megbontja a rajzolt címlap, mely épen nem áll összhangban a szöveg strukturájával. Szedett címlapja van, de a szöveg széles típusaival nem kevésbé elentétes, keskeny betűkkel készült a *Margita élni akar* címlapja és annak fonákja, ami szintén bántóan hat a kényesebb izlésű olvasóra. Ugyan mikor tanulják meg tipografusaink azt az aranyigazságot, hogy valóban művészi hatás csakis a szedés teljes egyöntetiségével érhető el?

Mindkét füzetet KOZMA Lajos fametszetei élénkítik. *Az új Hellász* diszei ötféle, összesen tizennyolcszor alkalmazott záródíszre és 10 kezdőbetűre szorítkoznak. A kezdőbetűk stilusa korántsem egységes, hol a copf-stilushoz, hol a németalföldi reneszánszhoz hajlanak, de népies hatások is észlelhetők rajtuk. Igen kellemes hatást kelt a 7. lap 13 sor magas A kezdőjének bágyadt kék tónusa. A többi iniciálé fekete nyo-

mással készült. A füzet első ivaiban csupán azok a cikkek kaptak kezdőbetűt, amelyeknek az író felírást nem adott, míg az utolsó ivaiken két nyomás közben felszabadult iniciálét címfelírásos cikkeknel is alkalmazott a nyomda.

A *Margita élni akar* c. kiadványban csupán egyetlen fametszetű kezdőbetű díszlik a bevezetés élén, míg a költői elbeszélés egyes énekei elején és végén apró vignettákat kapunk a naptárak fametszeteinek technikájában s némileg túlzottan modernkedő felfogással. A szinte perverzül keresett naivitás, mely a rajzokban megnyilvánul, aligha fog minden bibliofilt kielégíteni.

Ugyancsak KOZMA illusztrálta a KNER-nyomdában készült *Régi népballadák könyvét*, melynek szürkésfehér velinpapirosán igen jól hat az erőteljes, bár kissé banális antikva ciceró. A versek végére rendszerint egy-egy záródísz került, amelyek részben egyéb Amicus-kiadványokban is szerepelnek s amelyekben KOZMA főereje rejlik. Kizárólag e füzethez készült hét, a balladák egyes jeleneteit ábrázoló egész lapnyi fametszet s a kissé túlterhelt címlapkeret, valamennyi KOZMA nyakatekert modorában. A szedés gondos munka, de a rövid verssorokban írt darabok aszimmetrikus elhelyezése nem szerencsés s ezeknél a lap közepére helyezett záródísz egyenesen bántó. 250 példányban a fametszetek kézzel vannak kiszínezve; hatásukról nincs módunkban beszámolni.

Ugyanezzel az erőteljes antikva ciceróval szedte ki a KNER-cég *Szent János mennyei jelenésekről való könyvét*, melynek kéthasábos tömött szövege pompásan érvényesül a mesterséges bordázatú papiroson. A régies hatást — régiesen a XVII. sz. végét értve — nagyon fokozta volna, ha a részeket kiemelő verzális felírásokat pirossal nyomtatja vala a nyomda s ezzel némi élénkséget visz a kissé rideg összképbe. A szöveg minden díszét egy kettős félpetit lénia s apró makkokból álló körzetléc képezi, de e puritán összhangot sajnálatosan bontják meg MÁRFFY Ödön impreszionista modorban tartott litográfiái, melyek egyre az ideges XX. századba zökkentik át az olvasót. Igen előkelő hatása a sötétbarna papír kartonázs négyszögbe zárt monumentális aranyfelírásával, de végelemzésben épúgy elűt a szedés archaizáló modorától, mint ahogy elűtnek tőle a MÁRFFY körhajzai.

Ajánljuk az Amicus-vállalatnak, hogy a jövőben tartsa szemelőtt a modern könyvművészet nagy mesterének, MORRISnak azt az alapelvét, hogy a könyvdísz vagy teljes összhangban áll az egészszel, vagy jobb, ha egészen elmarad.

A gyomai KNER-nyomdával méltán veszi fel a versenyt a békéscsabai TEVAN-nyomda- és könyvkiadóvállalat, mely bibliofil-kiadványainak öt darabját bocsátotta rendelkezésünkre. A legpompásabb közöttük KISFALUDY Károly *Tollagi Jónás*-ának meleg sárga tonusú merített papírra nyomtatott negyedréti kiadása, pompás margóival, erőteljes, kromfekete betűivel s KOZSVÁRI Sándor barna tónusban tartott, dekoratív elgondolású kompozícióival, fejléceivel és záródíszzeivel. A kissé kirakat után kiabáló, mézeskalács zsánerű borítéktól eltekintve, olyan harmonikus, művészi munka ez a füzet, mely méltó a legkényesebb izlésű könyvbarát megértő szeretetére.

Inkább a búdoárok csecsebecsével megrakott asztalára kívánczik az a miniatűr kötet, mely CSOKONA V. Mihály *A csókok* című művét tartalmazza ibolya és fekete nyomásban, Thiemann-féle mediévál típusokkal szedve, pontvonalas sárga keretbe zárt szedéstükrökkel. Kár, hogy példányunkban a nyomás kissé egyenetlen, egyik-másik lap egészen fakó.

Teljesen a XVIII. századvég modorában van tartva CSOKONA Lilla-ja, melynek copf-stilű könyvdíszét DRÉVKY József készítette. Egyszerű kiállítású, erőteljes papirosra nyomtatott kötet, mely csupán a mai inséges időkben minősíthető amatőr-kiadásnak, amikor a jó papír és gondos nyomás valutáris okokból nem kívánható meg a tömegtermeléstől.

Tipografiailag azonos kiállítású az a kötet, mely KISFALUDY Sándor *Regé*-it tartalmazza, KOLOZSVÁRI Sándor barna tónusban nyomtatott fejléceivel és záródíszzeivel, amelyek hol empire, hol rokoko, hol meg japáni hatás alatt állanak. Ehhez az ornamentikához négy egész lapra terjedő képmelléklet is járul, amelyek a kötetbe fölvetett regék egy-egy jelenetét rögzítik meg kézzel színezett fametszetű kompozíciókban. A jelenetek rajza jól simul a xilografus vésőjéhez, míg színezésük a regék kissé keresetten mesebeli hangját törekszik visszaadni. Egyetlen kifogásunk a kötet ellen az egyébiránt jó minőségű papír túlságos vékonysága, minek folytán a kissé zömök típusok átütődnek.

Ugyanebben a hibában leledzik az a négy pergamensarkú, zöldtáblás füzet, mely KOSZTOLÁNYI Dezső négy versgyűjteményét hozza szépen, de kissé nyugtalan vonalú típusokkal szedve. A költő nagyszámú tisztelői bizonnal elkapkodják a minden ornamentális sallang nélkül való, nemesen egyszerű kötetké 100 példányát, melyek értékét fokozza az a francia bibliofil-kiadványoknál divó jó szokás, hogy mind-egyikük a szerző autogrammjával van ellátva.

Ugyancsak vidéki nyomda terméke a szegedi ENGEL-cég kiadásában 400 számozott, a szerző névalírásával ellátott példányban előállított *Könyves könyv*, melyben MÓRA Ferenc, a családi érzelmek bensőséges, lágyszavú költője gyűjtötte össze ezüsthangú lantjának java-termését. A széles oktáv kötet kitűnő poprádi merített papíron készült s nyomdai kiállításában a régi hagyományokat követi. A szedés tükrét narancsszínű hármaskeret övezi s mindenik vers ugyanilyen színű kezdővel ékeskedik. A címlap s a három könyvbe osztott gyűjtemény kezdőlapjai SEBESTYÉN Károly szegedi rajztanár népies motívumokon fölépülő kompozíciói, narancs- és terrakottaszinben tartva. Az exakt kivitel a Délmagyarországi Hirlap- és Nyomdavállalat tudását dicséri.

A bibliofília és a filologia céljait egyaránt szolgálják azok az izléses kötetcskék, melyeket a legújabbban dicséretes szorgalmat kifejtő Rózsa-völgyi és Társa budapesti cég hozott forgalomba *Magyar Helikon* gyűjtőnév alatt. A vállalat két kötete fekszik előttünk. KATONA *Bánk bán*-ja, mely az első kiadás betűhív, de nem faksimile kiadása, a szemre kissé fárasztó, nompareille nordisch-antikva betűkkel szedve, de az eredeti címlapjának hasonmásával és GRÓF József szimbolizáló fametszeteivel díszítve, továbbá GVADÁNYI vaskos humorú *Pöstyéni förödése*, mely amattól eltérőleg s a bibliofilek kétségtelen öröme, a princepskiadás horganyedzés útján előállított hasonmás kiadása. Mindkettő III példányban készült, amaz diósgyőri, emez japáni merített papíron, melyek fénye és fogása a hártyaéval vetekszik. A két kötet dr. MÉSZÖLY Gedeon gondozásában látott napvilágot, aki megértő szeretettel végzett munkájával úgy a szép könyvek kedvelőinek, mint irodalmunk buvárainak igaz örömet szerzett. A *Bánk bán*-hoz írt utószava a mélyen szántó irodalomtörténész gondos munkája, míg a *Pöstyéni förödés*hez eredeti költői tehetségről tanuskodó, GVADÁNYI zamatos stílusát pompásan utánzó verses kolofont ragasztott, melyben feltárja a szerző kilétét, beszámol az új kiadás készítőiről és megcsipkedi a mai nemzedéket, a régi módi szerint a versfőkben rejtve el a maga nevét. Mindkét mű a Korvin-testvérek budapesti nyomdájában készült SUGÁR Jenő technikai gondozásában s oly sok szerencsével, hogy csak feszült érdeklődéssel várhatjuk a *Helikon* prospektusában kilátásba helyezett további köteteket.

Becsületes művészi törekvést árul el a Pfeifer-cég kiadásában megjelent s a Fővárosi nyomda r.-t.-ban készült *Karácsonytól karácsonyig* című verses ifjúsági mű, melynek ötletes képeit SZIRMAY Ili rajzolta és N. GÖLLNER Mária verselte meg. Vállalkozásuk az első lépés azon az

úton, melyet a magyar gyermekkönyveknek meg kell tenniök, ha el akarják érni az angol ROBINSON bűbájos babakönyveit. BIBLIOFIL.

Baranyai Zoltán. *A francia nyelv és műveltség Magyarországon. XVIII. század. (Magyar tanulmányok I.)* Budapest, 1920. Pfeifer Ferdinándnál. 16-r. 175 l. Ára 18 K.

BARANYAI jól dokumentált, élvezetesen megírt könyvéből részletes, ha nem is teljes képet kapunk a francia nyelv és műveltség hazai térfoglalásáról a XVIII. század folyamán. Könyve ismét egyik bizonyítéka annak, hogy hazánk állandóan a nyugateurópai essmeáramlatokba kapcsolódott s egyik végső állomása volt az európai kultúrának. A francia nyelv és műveltség hazánkba javarészt nem közvetlenül Franciaországból került, bár — különösen főuraink közül — többen tartózkodtak hosszabb-rövidebb ideig Párisban s olyikuk az ott tapasztaltakat meg is kísérelte itthon hasznosítani, hanem azon francia kulturális befolyás alatt álló európai államok közvetítésével, amelyekben a magyarság sűrűbben megfordult. Különösen áll ez a szűkebb értelemben vett Magyarországra nézve, ahová Bécs és a protestáns külföld, elsősorban Genf útján áramlott be a francia nyelv és szellem, melyet azután a katolikus és protestáns iskolákban tartott francia nyelvi tanfolyamok s a hazánkban megtelepedett francia nyelvmesterek is megerősítettek. Közvetlenebb forrásokból táplálkozik a francia műveltség Erdélyben, amelynek önálló szellemi életét a Franciaország és Erdély között a XVI. század óta fennállt diplomáciai összeköttetés erősen befolyásolta s ezen a réven a francia szellem annyira átítatta, hogy Erdélyben még a XVIII. század közepe táján is igen erős francia divat volt észlelhető.¹ Szerző részletesebben tárgyalja írónk francia nyelven írt műveit. Kiváltképp gr. FEKETE János munkásságát s eleven képet rajzol PÉTZELI József révkomáromi prédikátor svájci tartózkodásáról, ismerteti röviden a francia nyelvnek XVIII. századi nyelvkincsünkre gyakorolt hatását is, melyet érdemes volna behatóbb vizsgálat alá venni, kiegészítve a mondatfűzésre gyakorolt hatás vizsgálatával s utal azokra a satirikus

¹ Szerző az erdélyi viszonyokat tárgyaló fejezetben felsorolja az erdélyi uri családok köréből kikerült franciából való fordításokat is, de a jegyzékből kifelelte a *Cyrus nyugodalma* c. regény fordítását, melyet FERENCZI Zoltán folyóiratunk jelen évfolyamában ismertet s a melyet BARANYAI is ismerhetett volna, mert hiszen PETRIK *Magyarország bibliográfiája* c. műve I. köt. 481. lapján fel van sorolva.